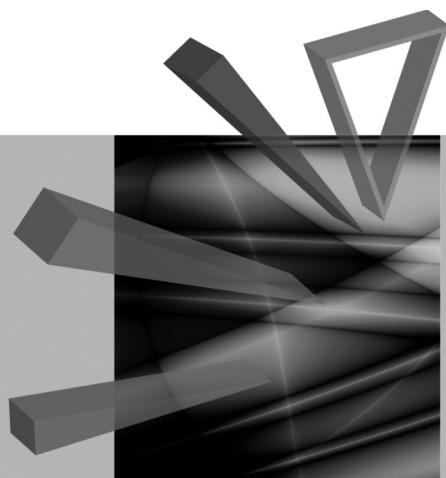

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

243

Gospodarka lokalna w teorii i praktyce

Redaktorzy naukowi
Ryszard Brol
Andrzej Sztando

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Waldemar Budner, Piotr Bury, Janusz Kot, Danuta Stawasz

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com, a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-280-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Andrzej Sztando: Cele, priorytety i zadania w planowaniu strategicznym rozwoju lokalnego.....	13
Anna Beata Kawka: Wydatki inwestycyjne jako instrument rozwoju lokalnego gmin	27
Franciszek Adamczuk: Stymulowanie lokalnej przedsiębiorczości na obszarze pogranicza – aspekty instytucjonalne i organizacyjne	35
Marta Kusterka-Jefmańska, Bartłomiej Jefmański: Koncepcja metody oceny założeń lokalnych strategii rozwoju na przykładzie procesu konsultacji społecznych w powiecie wałbrzyskim	46
Małgorzata Rogowska: Uwarunkowania rozwoju lokalnego na przykładzie powiatu kłodzkiego	54
Hanna Adamska: Efekty rozwoju lokalnego gminy Kostomłoty po przystąpieniu do Unii Europejskiej	63
Tomasz Bąk: Wpływ emigrantów na gospodarkę lokalną w powiecie leżajskim	71
Dariusz Głuszczyk: Lokalny rynek pracy – ocena z wykorzystaniem materiałów statystycznych Banku Danych Lokalnych na przykładzie miasta na prawach powiatu Jelenia Góra	82
Andrzej Sobczyk: Ocena potencjału rozwoju lokalnego na przykładzie miasta Szczecina oraz gmin powiatu polickiego.....	94
Stanisław Korenik: Procesy i ograniczenia w rozwoju współczesnych miast ze szczególnym uwzględnieniem metropolii.....	106
Emilia Konopska-Struś: Funkcje rzemiosła w rozwoju miasta na przykładzie Wrocławia	116
Magdalena Kalisiak-Mędelka: Funkcjonowanie jednostek pomocniczych (osiedli) w Łodzi. Analiza wyników badania pilotażowego	126
Edward Wiśniewski: Zastosowanie metod taksonomicznych oraz gier kooperacyjnych w analizie zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego podregionów województwa zachodniopomorskiego.....	134
Marek Kunasz: Regionalne rozgłośnie radiowe na rynku radiowym w Polsce	144
Ryszard Broł: Układ terytorialny powiatów – propozycje zmian	153
Katarzyna Cheba, Maja Kiba-Janiak: Wykorzystanie analizy czynnikowej do wielowymiarowej oceny jakości miejskich systemów transportowych na przykładzie miast średniej wielkości w Polsce.....	163

Joanna Cymerman, Marcelina Zapotoczna: Gmina jako kreator i beneficjent wartości nieruchomości	173
Artur Myna: Lokalna infrastruktura techniczna a rozwój budownictwa mieszkaniowego – obszar stykowy miasta i gminy podmiejskiej.....	184
Renata Sosnowska-Noworól: Problemy gospodarki odpadami budowlanymi i rozbiórkowymi na przykładzie Dolnego Śląska.....	194
Grzegorz Maśloch: Wybrane problemy realizacji inwestycji w jednostkach samorządu terytorialnego przy udziale środków pomocowych Unii Europejskiej	202
Urszula Markowska-Przybyła: Kapitał społeczny w rozwoju regionalnym i lokalnym	212
Katarzyna Przybyła, Alina Kulczyk-Dynowska: Transgraniczne parki narodowe a kapitał społeczny – na przykładzie KPN i KRNP	222
Bożena Kuchmacz: Lokalne grupy działania jako przejaw aktywności kapitału społecznego	229
Marian Oliński: Współpraca samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi na przykładzie powiatu lidzbarskiego	238
Zbigniew Przybyła, Marian Kachniarz: Instytucjonalne formy współpracy samorządów terytorialnych na przykładzie jeleniogórskiego zespołu miejskiego.....	249
Jacek Chądryński: Obszary współpracy gmin z sektorem pozarządowym – prezentacja wybranych wyników badań pilotażowych.....	264
Justyna Danielewicz, Maciej Turała: Wpływ fragmentacji politycznej na współpracę między jednostkami samorządu terytorialnego.....	273
Zbigniew Grzymała: W poszukiwaniu modelu zarządzania jednostką samorządu terytorialnego	282
Jarosław Hermaszewski: Decyzje finansowe i inwestycyjne w zarządzaniu jednostką samorządu terytorialnego na przykładzie gminy Sława – praktyczne aspekty	296
Sławomir Kłosowski: Zmiany systemów zarządzania mieszkaniowym zasobem gmin w Polsce po roku 2000	307
Krzysztof Krukowski, Maciej Zastempowski: Wykorzystanie metody Project Cycle Management w administracji samorządowej	315
Józef Łobocki: Możliwości wykorzystania instytucji partnerstwa publiczno-prywatnego w procesie zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego.....	323
Magdalena Mischuk: Elementy stymulacyjne w polityce podatkowej wybranych miast.....	333
Paweł Piątkowski: Dług jednostek samorządu terytorialnego w okresie kryzysowym. Kierunki rozwoju	343
Jacek Sierak: Konstrukcja wskaźników zadłużenia a ocena zdolności kredytowej jednostki samorządu terytorialnego	352

Tomasz Uryszek: Struktura dochodów gmin w Polsce a ich samodzielność dochodowa.....	362
Wiesława Cieślewicz: Rozwój specjalnych stref ekonomicznych w Polsce ...	372
Tomasz Kołakowski, Andrzej Raszkowski: Badanie efektywności pomocy publicznej udzielonej przez samorządy inwestorom zagranicznym na przykładzie WSSE „INVEST-PARK”	383
Wioleta Palewska: Funkcjonowanie Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „INVEST-PARK” w otoczeniu lokalnym – aspekt społeczny (oddziaływanie strefy na wałbrzyski rynek pracy)	398
Maciej Popławski: Wpływ Legnickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej na rozwój gospodarczy podregionu legnickiego	406
Andrzej Raszkowski: Promotion mix w strategii promocji miasta.....	417
Elżbieta Nawrocka: Działania innowacyjne podmiotów gospodarczych a problem wiedzy niedoskonałej	426
Dariusz Zawada: Walory użytkowe jako czynnik konkurencyjności miasta	439
Natalia Bartkowiak, Walenty Pocza: Przestrzenne zróżnicowanie aktywności władz lokalnych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na obszarach wiejskich Wielkopolski.....	453
Karol Krajewski: Znaczenie rynków rolnych w rozwoju gospodarki lokalnej i ożywieniu małych miast.....	464
Stefan Zawierucha: Badania ankietowe w procesie identyfikacji struktury funkcjonalnej gminy. Kilka uwag metodologicznych.....	473
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Dynamika rozwoju gmin wiejskich województwa mazowieckiego	484
Jarosław Uglis: Miejsce agroturystyki w dywersyfikacji gospodarki wsi	495
Mirosław Struś, Bogusław Wijatyk: Program Odnowa Wsi jako instrument aktywizacji obszarów wiejskich.....	505
Dagmara Dziewulska, Michał Gawlikowski, Paweł Łazarewicz, Natalia Sochacka: Sondażowa diagnoza jakości administracyjnej obsługi klientów w gminnych strukturach samorządowych na przykładzie Urzędu Miejskiego w Przemkowie	515

Summaries

Andrzej Sztando: Objectives, priorities and tasks in local development strategic planning	26
Anna Beata Kawka: Capital expenditures of communes as an instrument of local development	34
Franciszek Adamczuk: Stimulating of local entrepreneurship on borderland: institutional and organizational aspects	45

Marta Kusterka-Jefmańska, Bartłomiej Jefmański: The concept of the assessment method of the assumptions of local strategies development on the example of the process of social consultations in Wałbrzych county	53
Małgorzata Rogowska: Determinants of local development on the example of Kłodzko district.....	62
Hanna Adamska: Effects of local development of Kostomłoty community after joining the European Union.....	70
Tomasz Bąk: The impact of economic emigrants on the local economy in Leżajsk county.....	81
Dariusz Głuszczyk: Local labour market – an assessment using statistical data of the Local Data Bank on the example of the city and district of Jelenia Góra.....	93
Andrzej Sobczyk: Evaluation of the potential of local development on the example of Szczecin and Police district.....	105
Stanisław Korenik: Processes and barriers in the development of contemporary cities with special emphasis on metropolis.....	115
Emilia Konopska-Struś: Functions of craft in the development of the city on the example of Wrocław.....	125
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Activity of auxiliary units in Łódź according to their bodies. Analysis of pilot survey.....	133
Edward Wiśniewski: Application of taxonomic methods and cooperation games in the analysis of employment differentiation of subregions of West Pomerania Voivodeship.....	143
Marek Kunasz: Public regional broadcasting stations on the radio market in Poland.....	152
Ryszard Broł: Network of counties – changes proposal.....	162
Katarzyna Cheba, Maja Kiba-Janiak: Use of factor analysis for multidimensional evaluation of quality of city transport systems on the example of medium-sized cities in Poland.....	172
Joanna Cymerman, Marcelina Zapotoczna: Borough as a creator and beneficiary of property value.....	183
Artur Myna: Local technical infrastructure and development of housing construction – the adjoining area of town and rural municipality.....	193
Renata Sosnowska-Noworól: The problem of construction and demolition waste management on the example of Lower Silesia.....	201
Grzegorz Maśloch: Selected problems of the implementation of an investment project in self-government units using the foreign aid budget of the European Union.....	211
Urszula Markowska-Przybyła: Social capital in regional and local development.....	221
Katarzyna Przybyła, Alina Kulczyk-Dynowska: Cross-border national parks and social capital – on the example of KPN and KRNAP.....	228

Bożena Kuchmacz: Local action groups as a manifestation of social capital activity	237
Marian Oliński: Cooperation between local government and non-governmental organizations – Lidzbark county case study	248
Zbigniew Przybyła, Marian Kachniarz: Institutional forms of cooperation of local government on the example of Jelenia Góra urban area.....	263
Jacek Chądzyński: Areas of co-operation between communities and non-governmental sector – presentation of selected results of pilot study.....	272
Justyna Danielewicz, Maciej Turała: Impact of political fragmentation on cooperation among local governments	281
Zbigniew Grzymała: In seeking the model of self-government management	295
Jarosław Hermaszewski: Financial and investment decisions in local government management based on the example of Sława administrative unit – practical aspects	306
Sławomir Kłosowski: Changes of local authorities property management systems after the year 2000	314
Krzysztof Krukowski, Maciej Zastempowski: Project cycle management method application in the local government administration	322
Józef Łobocki: The possibilities of the utilization of Public-Private Partnership Tools in the process of managing of local government units	332
Magdalena Miszczuk: Stimulating elements in tax policy of selected cities .	342
Paweł Piątkowski: Public debt of local authorities after crisis. The directions of development.....	351
Jacek Sierak: The construction of indicators of indebtedness and the assessment of the creditworthiness of self-government units	361
Tomasz Uryszek: Revenue structure of communes in Poland and their fiscal autonomy	371
Wiesława Cieślewicz: Special economic zones development in Poland	382
Tomasz Kołakowski, Andrzej Raszkowski: Efficiency analysis of state aid granted by local government to foreign investors located in Wałbrzych SEZ “INVEST-PARK”	397
Wioleta Palewska: Functioning of Wałbrzych Special Economic Zone “INVEST-PARK” in local environment social aspect (the effect of the zone on Wałbrzych labour market).....	405
Maciej Popławski: The influence of Legnica Special Economic Zone on the economic development of the Legnica subregion	416
Andrzej Raszkowski: Promotion mix in the strategy of town promotion.....	425
Elżbieta Nawrocka: Innovative activities of economic entities and problems of imperfect knowledge	438
Dariusz Zawada: Usable qualities as a factor of towns’ competitiveness	452
Natalia Bartkowiak, Walenty Poczta: Activity of local authorities from Wielkopolska Voivodeship in the acquisition of UE funds.....	463

Karol Krajewski: The role of agrifood markets in local market development and the revival of small towns.....	472
Stefan Zawierucha: Survey research in the process of identification of functional structure of commune. Some methodological remarks	483
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Development dynamics of rural communes in Masovian Voivodeship.....	494
Jarosław Uglis: Agritourism in rural economy diversification.....	504
Mirosław Struś, Bogusław Wijatyk: The Revival of the Village as the instrument of country areas activation.....	514
Dagmara Dziewulska, Michał Gawlikowski, Paweł Łazarewicz, Natalia Sochacka: A survey diagnosis of administrative quality of customer service in communal authorities on the example of the municipal office in Przemków	524

Urszula Markowska-Przybyła

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

KAPITAŁ SPOŁECZNY W ROZWOJU REGIONALNYM I LOKALNYM

Streszczenie: Współcześnie jesteśmy świadkami rosnącego zainteresowania ekonomistów pozaekonomicznymi czynnikami wzrostu i rozwoju gospodarczego, czego wyrazem jest m. in. popularność terminu *kapitał społeczny*. W artykule zaprezentowano rosnące znaczenie tego czynnika dla procesów rozwoju, w tym rozwoju regionalnego. Podjęto próbę uzasadnienia interwencji państwa w zakresie tworzenia tego kapitału w gospodarce oraz przedstawiono przykładowe kierunki tej interwencji na poziomie władz samorządu regionalnego i lokalnego.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, rozwój społeczno-gospodarczy, rozwój regionalny, interwencjonizm państwowy.

1. Kapitał społeczny

Pojęcie kapitału społecznego oparte jest na idei relacji i norm społecznych, które mogą pozwalać na dostęp do wartościowych zasobów, sprzyjając dobrobytowi jednostek, rodzin, społeczności, wspólnot, regionów i narodów. Istnieje obecnie niezliczona ilość definicji tego kapitału, który rozpatrywany jest na poziomie mikro (jednostkowym), poziomie mezo (grupowo-warstwowym, wspólnotowym) i poziomie makro (narodowym).

Do klasycznych definicji kapitału społecznego zaliczyć możemy definicje P. Bourdieu, J. Colemana, F. Fukuyamy czy R. Putnama. Pierre Bourdieu definiuje kapitał społeczny jako „sumę rzeczywistych oraz potencjalnych zasobów, które związane są z posiadaniem trwałej sieci mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych związków opartych na wzajemnej znajomości i uznaniu” [Bourdieu 1986, s. 248]. J. Coleman pisał, że kapitał społeczny „jest zdefiniowany przez swoją funkcję. Nie jest to pojedynczy byt, ale szereg różnych bytów, które mają dwie wspólne cechy: składają się z jakichś aspektów struktury społecznej i ułatwiają pewne działania jednostek, które są wewnątrz tych struktur. Podobnie do innych form kapitału, kapitał społeczny charakteryzuje się produktywnością, umożliwiając osiągnięcie pewnych celów, które byłyby nieosiągalne pod jego nieobecność” [Coleman 1990, s. 302]. Według Fukuyamy „kapitał społeczny jest uprzedmiotowioną nieformalną normą, która pro-

muje kooperację między dwoma jednostkami lub większą ich liczbą [...], jest istotny dla efektywnego funkcjonowania nowoczesnej gospodarki i jest warunkiem *sine qua non* stabilnej demokracji liberalnej” [Fukuyama 2001, s. 7]. Według R. Putnama kapitał społeczny „odnosi się [...] do takich cech społeczeństwa jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa, ułatwiając skoordynowane działania” [Putnam, Leonardi i Nanetti 1995, s. 258].

Z punktu widzenia niniejszego opracowania warta przytoczenia jest definicja Banku Światowego, która wyraźnie wskazuje, że władze publiczne mogą być podmiotem kształtującym zasoby kapitału społecznego w gospodarce. Kapitał społeczny, zgodnie z definicją Banku Światowego, obejmuje zarówno cechy rządu, jak i społeczeństwa obywatelskiego, które ułatwiają, a czasem wręcz umożliwiają działania zbiorowe przynoszące równo podzielane korzyści grupie, która może być tak mała jak gospodarstwo domowe lub tak duża jak kraj. S. Knack, wykorzystując podział zaproponowany przez P. Colliera na rządowy i obywatelski kapitał społeczny, definiuje ten pierwszy jako: instytucje rządowe, które wpływają na zdolność ludzi do współpracy w celu osiągnięcia wspólnych korzyści [Knack 2002, s. 42].

W przypadku kapitału społecznego regionu istotne są definicje poziomu mezo, które traktują kapitał społeczny jako dobro grupowe. Należy jednak w tym miejscu zaznaczyć, że poziom mikro, mezo i makro nie są tożsame tylko z wielkością czy zakresem przestrzennym¹.

2. Kapitał społeczny jako czynnik wzrostu i rozwoju gospodarczego

Kapitał społeczny współcześnie uważany jest za ważny czynnik wzrostu i rozwoju gospodarczego. Już od połowy lat 60. XX wieku badacze zaczęli dochodzić do wniosku, że na osiągnięcia gospodarcze wpływ ma nie tylko ilość nakładów pracy, ale i ich jakość. W latach 80. i 90. XX wieku ugruntowane zostało przekonanie o fundamentalnej wręcz roli kapitału ludzkiego w kształtowaniu długookresowego wzrostu gospodarczego, jednak w praktyce wnioski wyprowadzone zarówno z teorii kapitału ludzkiego, jak i w ogóle z głównego nurtu ekonomii nie sprawdziły się. Rozbieżności między teorią i praktyką skłoniły ekonomistów do poszukiwania źródeł zróżnicowania dynamiki rozwoju w uwarunkowaniach instytucjonalnych, w tym także w charakterystykach kapitału społecznego [Jabłoński 2008, s. 26 i n.].

Obecnie jednostka przestała być zwykłym, racjonalnym podmiotem, niezwiązanym z otoczeniem społecznym, ale jest zakorzeniona w środowisku społecznym, charakteryzowanym przez pewne normy i wartości. Współcześnie charakter danej

¹ Kapitał społeczny na poziomie mikro traktowany jest jako zasób jednostek (poziom ten zwany jest także perspektywą indywidualną). O ile poziom mikro pokazuje nam, dlaczego jednostki różnią się osiągnięciami, poziom mezo (grupowo-warstwowy) pokazuje przyczyny nierówności klasowo-warstwowych. Poziom mezo traktuje kapitał społeczny jako zasób, dobro grupowe, jest to perspektywa społeczności lokalnych. Poziom makro traktuje kapitał społeczny jako dobro ogólnospołeczne, jest to perspektywa porównań międzyregionalnych i międzynarodowych [Bartkowski 2007, s. 75 i n.].

społeczności jest równie istotny, co charakter jednostek. Badacze coraz częściej odwołują się do koncepcji kapitału społecznego w celu wyjaśnienia, dlaczego pewne społeczeństwa bywają bardziej wydajne, niż wskazywałyby na to posiadane przez nie środki materialne, wskazując, że pewne czynniki z dziedziny kultury, psychologii lub społecznych relacji mają wpływ na całości będące czymś więcej niż sumą ich części [Pogonowska 2004, s. 11].

Ewolucja poglądów na temat mechanizmów rozwoju spowodowała, że kapitał społeczny zaczął być dostrzegany współcześnie jako istotny czynnik tego rozwoju – taki, którego rola wzrasta wraz z rozwojem gospodarczym. Jesteśmy obecnie świadkami ogromnego zainteresowania pozaekonomicznymi wyjaśnieniami zjawisk ekonomicznych, wychodzącymi poza ekonomię neoklasyczną oraz założenie tzw. *homo-economicus*. Coraz częściej ekonomiści przyznają, że ekonomia neoklasyczna ma swoje ograniczenia i nie wyjaśnia wielu zjawisk gospodarczych, zarówno współczesnych, jak i przeszłych. Dzieje się to m.in. dlatego, że w założeniach teorii neoklasycznej brakuje zrozumienia natury ludzkiej, koordynacji i współpracy [Łopaciuk-Gonczaryk 2009, s. 44]. Założenia te w coraz mniejszym stopniu pozwalają na wyjaśnienie zjawisk zachodzących we współczesnym świecie. Zróżnicowanie gospodarcze świata pogłębia się, co dowodzi, że nie ma uniwersalnych środków, które w różnych regionach, gospodarkach dają podobne efekty. Ekonomiści coraz częściej dochodzą do wniosku, że należy uwzględniać kontekst społeczny, kulturowy, historyczny w jakich zachodzą prawa ekonomii [Stokowska 2006].

3. Kapitał społeczny jako czynnik rozwoju regionalnego

Na te zmiany w podejściu do roli czynników wzrostu i rozwoju gospodarczego nakładają się zmiany w podejściu do czynników rozwoju regionalnego. Tradycyjne teorie rozwoju regionalnego w niewielkim stopniu uwzględniały kwestie przestrzeni i lokalizacji, opierały się na założeniach ekonomii neoklasycznej o doskonałej konkurencji, mobilnych czynnikach produkcji i racjonalności podmiotów gospodarczych. Przestrzeń była traktowana jako źródło naturalnych środków produkcji. W tradycyjnych (klasycznych) analizach terytorium postrzegane było jako „magazyn” mobilnych czynników produkcji, których cena stanowi kryterium wyboru lokalizacji². Wraz z globalizacją teorie te wsparły neofordowskie podejście do rozwoju regionalnego, oparte na zasadzie maksymalizowania przewagi komparatywnej. Procesy globalizacyjne – liberalizacja i deregulacja handlu międzynarodowego, wzrost mobilności, rozwój transportu, internacjonalizacja – miały znosić ograniczenia przestrzenne i zmniejszać znaczenie przestrzeni w rozwoju gospodarczym [Olejniczak 2003, s. 55–56].

² Więcej na temat klasyfikacji tradycyjnych i nowoczesnych czynników rozwoju regionalnego np.: [Szymła 2000].

Alternatywne podejście pojawiło się w latach 80., było to podejście oparte na postfordyzmie. Akcentowało ono kluczową dla rozwoju gospodarczego rolę procesów przestrzennych (w szczególności aglomeracji) oraz czynników pozaekonomicznych, specyficznych dla danej lokalizacji, takich jak struktury społeczne czy relacje lokalne. Przesunięty został w ten sposób akcent z przewagi komparatywnej na przewagę konkurencyjną, czyli bardziej produktywnie użycie wyjątkowej kombinacji zasobów skoncentrowanych w danej lokalizacji [Olejniczak 2003, s. 56].

Współcześnie coraz większy nacisk w tych analizach kładziony jest na postawy społeczne – zarówno poszczególnych jednostek, jak i całych społeczności, a czasem traktowany wręcz jako czynnik decydujący o sukcesie. Kapitał społeczny jest zasobem tworzonym wspólnie przez daną społeczność, a rozwój regionalny jest jednym z bardziej wyrazistych pól przejawu różnych form i postaci kapitału społecznego. Region – z socjologicznego punktu widzenia – jest grupą społeczną i ściśle z nią związaną kulturą ludzi, która istotnie determinuje ich zasoby kapitału społecznego. Ponieważ uważa się, że czynniki społeczne mają istotne znaczenie dla generowania różnic międzyregionalnych, tworzenie i wykorzystywanie kapitału społecznego jest ważnym mechanizmem stymulacji rozwoju lokalnego i regionalnego [Herbst (red.) 2007, s. 14].

A. Jewtuchowicz [2005, s. 114–121], rozważając kwestie rozwoju i konkurencyjności terytoriów, zwraca uwagę na to, że trwale zróżnicowanie rozwoju w przestrzeni może powstać tylko w wyniku zasobów specyficznych, które nie mogą istnieć niezależnie od warunków, w jakich same powstały. Zasoby generyczne, mające uniwersalny charakter, niezależne od aktywności aktorów ekonomicznych i społecznych, nie różnicują trwale terytoriów, ponieważ z definicji cechuje je pewna powtarzalność, są podobne i do odnalezienia w innym miejscu. Różnice rozwoju w przestrzeni mogą być zatem skutkiem właśnie różnego wyposażenia terytoriów w kapitał społeczny (relacyjny), który sprzyja powstawaniu współpracy i kombinacji różnych strategii realizowanych na tym samym terytorium, organizacji podmiotów w sieci.

Pokusić się można w tym miejscu o sformułowanie propozycji terminu *renty kapitału społecznego* [Markowska-Przybyła (w druku)]. Tradycyjnymi czynnikami produkcji dającymi rentę ekonomiczną³ były: praca dająca płacę, kapitał dający odsetki oraz ziemia dająca rentę. Ponadto w neoklasycznej literaturze ekonomicznej wyróżnia się także rentę monopolistyczną (oznaczająca korzyści wynikające z protekcji rynku lub zмовы monopolistycznej, gdzie zasobem jest monopol), rentę za przedsiębiorczość (renta Schumpetera, jest wynikiem podejmowania ryzyka i przedsiębiorczości, tu zasobem jest przedsiębiorczość rozumiana jako organizacja lub nadzór), quasi-rentę. Obecnie pojęcie renty ekonomicznej stosowane jest do wszelkich rzadkich, unikatowych czynników produkcji. J. Barney wymienia

³ Renta ekonomiczna to dodatkowa wypłata, jaką otrzymuje dany czynnik produkcji, ponad dochód transferowy konieczny do skłonienia go do świadczenia swych usług właśnie w tym zastosowaniu [Begg, Fischer, Dornbusch 1995, s. 316].

cechy wspólne zasobów, które przynoszą rentę. Są one rzadkie, są wartościowe, są trudne do skopiowania, są nie do zastąpienia (tj. nie mają substytutów) ([Barney 1991], za: [Kopczewska 2008, s. 45]). Kapitał społeczny posiada wszystkie te cechy. I podobnie jak renta geograficzna, jest premią w rozwoju społeczno-ekonomicznym obszaru, premią za położenie geograficzne w określonym układzie geopolitycznym [Kopczewska 2008, s. 46], renta kapitału społecznego jest dodatkowym wynagrodzeniem, premią za funkcjonowanie w określonym otoczeniu społecznym, kulturowym i instytucjonalnym.

J.M. Callois i B. Schmitt [2005] rozważają dwa elementy (rodzaje) kapitału społecznego regionu, składające się na ogólny jego kapitał społeczny.

Kapitał społeczny typu *bonding* (wiązący) rozumiany może być jako spójność społeczności. Jego główną zaletą⁴ jest to, że rozwija zachowania kooperacyjne, ale także redukuje oportunizm i może być nośnikiem wartościowych informacji. Efekty wiążącego kapitału społecznego mogą mieć źródło w dwóch różnych rodzajach mechanizmów socjologicznych. Po pierwsze, predyspozycje kulturalne mogą ułatwiać kooperację, poprzez wzmacnianie zaufania, norm wzajemności i identyfikacji zespołowej. Po drugie, współpraca może być osiągnięta dzięki kontroli społecznej, która zapobiega zachowaniom oportunistycznym. Te dwie formy wiążącego kapitału społecznego, odnoszone odpowiednio do kognitywnego i strukturalnego kapitału społecznego, mogą wzmacniać się nawzajem. Kulturalne predyspozycje charakteryzują się dużą inercją, są powoli budowane i powoli także ulegają zniszczeniu, kontrola społeczna może być natomiast osiągnięta stosunkowo szybko.

W kapitale społecznym regionu typu *bridging* (pomostowym) wyróżnić można trzy różne mechanizmy, które mogą przysporzyć regionowi nowych informacji i szans. Po pierwsze – emigracja i imigracja łączą ludzi o różnych horyzontach myślowych. Emigranci utrzymują kontakty z dawnymi znajomymi i jednocześnie akumulują nowe doświadczenia. Imigranci wnoszą nowe doświadczenia i wiedzę. Istnienie kapitału społecznego typu *bridging* z tytułu imigracji wymaga trzech elementów: przepływu emigrantów/imigrantów, istnienia wartościowych zasobów za granicami i uruchomienia tych zasobów, co oznacza, że emigranci/imigranci muszą być społecznie zintegrowani z ich nowym miejscem pobytu.

Po drugie, kapitał pomostowy istnieje w sieciach biznesu. Powiązania biznesowe pomiędzy regionami mogą znacząco wpłynąć na decyzje inwestycyjne. Podejrzewa się, że sieci biznesu odgrywają znaczącą rolę w handlu międzynarodowym.

⁴ Ma on także istotne wady i może negatywnie oddziaływać na gospodarkę i społeczeństwo. Silne więzi w społecznościach mogą jednak też sprzyjać tendencjom do konformizmu, odrzucania nowych prądów społecznych i innowacyjnej przedsiębiorczości. Więzy wspólnotowe nie będą również generować korzyści ekonomicznych poza daną wspólnotą, jeżeli lojalność względem „swoich”, np. rodziny, okaże się ważniejsza niż działanie racjonalne: solidarność grupowa nie sprzyja wówczas obdarzaniu zaufaniem „obcych” – członków innych grup społecznych czy innych społeczeństw ([Putnam 1995, s. 269], za: M. Młokosiewicz, *Kapitał społeczny w gospodarce XXI w.*, <http://mikro.univ.szczecin.pl/bp/pdf/16/0.pdf>).

Trzecia forma pomostowego kapitału społecznego to relacje polityczne. Wiązą się one ze wszystkimi relacjami, które regionalni liderzy mogą mieć poza regionem, a które mogą mieć wpływ na lokalną aktywność gospodarczą. Ma to miejsce np. wtedy, gdy lokalny polityk jest przyjacielem osób z rządu i może mieć wpływ na ich decyzje dotyczące np. budowy infrastruktury w regionie, wyboru subsydiowanych projektów itp.

W opinii autorki poziom regionalny i lokalny wydają się atrakcyjnymi poziomami badań nad kapitałem społecznym, być może nawet ważniejszym niż poziom narodowy. Kapitał społeczny może być czynnikiem ułatwiającym działania zbiorowe, te zaś odnaleźć można raczej na poziomie regionalnym, lokalnym niż narodowym. Poziom narodowy jest – w przypadku Polski – zbyt szerokim i ogólnym poziomem analizy, gdyż wymaga znacznej agregacji danych statystycznych. Agregacja danych w przypadku kapitału społecznego jest poważnym błędem metodologicznym pomiaru tego zjawiska. Agregacja danych uzyskanych z odpowiedzi osób w sondażach do jednej wielkiej średniej (na poziomie np. narodu) jest błędna, gdyż zniekształca obraz lokalnego kontekstu, który ma wpływ na generowanie kapitału społecznego. Jak piszą M. Foley, B. Edwards i M. Diani, badacze mają skłonność do tego, aby kapitał społeczny traktować jako atrybut jednostkowy, którym można swobodnie dysponować i który nie zmienia się i nie zanika, gdy jednostka przemieszcza się między różnymi kontekstami społecznymi [Foley, Edwards, Diani 2001, s. 267].

Jednocześnie, ze względów praktycznych, poziom porównań międzyregionalnych badań jest bardziej „przyjazny” w badaniach empirycznych niż poziom np. międzynarodowy, gdzie do czynienia mamy z różnymi definicjami zjawisk, różnymi bazami danych, różnymi instytucjami, uwarunkowaniami, kontekstami itd.

4. Rola władz publicznych w kształtowaniu kapitału społecznego

Jeśli kapitał społeczny jest istotnym czynnikiem wzrostu i rozwoju gospodarczego, powinien być uwzględniany w polityce gospodarczej państwa. Zasadniczym pytaniem jest to, czy należy podejmować interwencję i wspomagać procesy jego budowy. Dla tej interwencji powinno istnieć wyraźne uzasadnienie, zwłaszcza że kapitał społeczny może mieć zarówno pozytywne, jak i negatywne oddziaływanie na gospodarkę i na społeczeństwo⁵. Co więcej – nie można z samej definicji przypisać mu korzystnego wpływu na gospodarkę. Z drugiej strony, sama interwencja państwa może tworzyć – w sposób niezamierzony lub pośredni – negatywne formy tego kapitału.

Kapitał społeczny może mieć negatywny wpływ na gospodarkę i społeczeństwo. Ma to miejsce wówczas, gdy normy krępują wolność jednostki w zbyt dużym stopniu lub gdy wywierają naciski na wyrównywanie poziomów, na zmniejszanie

⁵ Podobnie zresztą jak i inne formy kapitału. W kontekście kapitału społecznego niektórzy mówią nawet o pozytywnym i negatywnym kapitale społecznym.

aktywności ambitnych jednostek, gdy wyłączane są osoby postronne, gdy stawiane są nadmierne żądania wobec członków grup. A. Portes [Portes 1998] zwraca uwagę, że silny kapitał społeczny może mieć negatywny efekt społeczny, jeśli prowadzi jedynie do redystrybucji korzyści w ramach danej zbiorowości, bez przyrostu sumy jej zasobów. Taki kapitał społeczny pozwala danej grupie zwiększyć własne korzyści, ale kosztem innych.

Wydaje się jednak, że pozytywne oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie kapitału społecznego na gospodarkę jest większe od oddziaływania negatywnego. O wpływie kapitału społecznego na gospodarkę w syntetyczny sposób pisze J. Czapiński: „teoretyczna odpowiedź jest tyleż prosta, niemal oczywista, co słabo udokumentowana empirycznie. [Kapitał społeczny] ułatwia negocjacje, obniża koszty transakcji, skraca proces inwestycyjny (zmniejsza prawdopodobieństwo zaskarżania kolejnych decyzji władz administracyjnych), zmniejsza korupcję, zwiększa rzetelność kontrahentów, sprzyja długoterminowym inwestycjom i dyfuzji wiedzy, zapobiega nadużywaniu dobra wspólnego i zwiększa solidarność międzygrupową, a także, poprzez rozwój trzeciego sektora, sprzyja społecznej kontroli działania władz. Oczywiście zalety kapitału społecznego nie ograniczają się jedynie do efektów ekonomicznych. Rozciągają się na szeroko rozumianą jakość życia społeczeństwa” [Czapiński, Panek (red.) 2009, s. 270].

A. Matysiak [1999, s. 63] systematyzuje ujęcie problematyki w odniesieniu do procesów gospodarczych i wykazuje, że kapitał społeczny sprzyja rozwojowi gospodarczemu i dobrobytowi społecznemu. Według niego funkcją kapitału społecznego jest zmniejszenie niepewności w życiu społecznym i gospodarczym, ale co więcej – kapitał społeczny koordynuje działania indywidualne i grupowe w gospodarce i jest dzięki temu postrzegany jako mechanizm rynkowy. Zdaniem Matysiaka w kapitale społecznym należy poszukiwać genezy racjonalności ekonomicznej – podmiot maksymalizuje swój zysk dzięki kapitałowi społecznemu, co więcej, kapitał społeczny zobowiązuje jednostkę do wyboru korzystnego dla wszystkich, przeszkadzając jednocześnie w realizowaniu własnych interesów kosztem zbiorowości.

Potrzeba budowania kapitału społecznego jest powszechnie wyrażana i uznawana za jedną z priorytetowych. Ale np. według F. Fukuyamy kapitał społeczny powstaje w wyniku działania wolnego rynku, a ingerencja państwa go niszczy [Fukuyama 2000], inni twierdzą, że państwo ma do odegrania ważną rolę w tym procesie [Kiersztyn 2005, s. 50]. F. Fukuyama uważa, że kapitał społeczny jest wytwarzany przez rynki prywatne, gdyż leży to w długoterminowym interesie egoistycznych jednostek [Fukuyama 2000, s. 232]. Pogląd ten jednak nie jest powszechnie podzielany [Matysiak 2005, s. 208–209]. Wielu badaczy uważa, że z kapitału społecznego mogą korzystać wszyscy, nie jest on przedmiotem obrotu pieniężnego, kapitał społeczny obejmuje reguły działania niezależne od graczy, które nie mogą być wytworem rynku – podmioty rynkowe nie tworzą więc kapitału, tylko z niego korzystają.

Niektóre definicje wskazują, że kapitał społeczny jest produktem ubocznym innych społecznych działań, z czym polemizuje A. Matysiak, twierdząc, że takie rozumienie kapitału społecznego (zbyt szerokie) jest „heurystycznie jałowe” i prowadzi do wniosku, że kapitał społeczny zależy od wszystkich działań społecznych. Nie akceptuje on takiego podejścia i zakłada, że kapitał społeczny jest „artefaktem interwencji państwa w gospodarke” [Matysiak 2005, s. 209].

Możliwości wpływania na rozwój społeczno-gospodarczy za pomocą wspierania kapitału społecznego wyraźnie dostrzega Bank Światowy. W jego ramach prowadzone są badania nad kapitałem społecznym w kontekście problemu redukcji ubóstwa i promocji zrównoważonego rozwoju w krajach rozwijających się. Kapitał społeczny uznawany jest za czynnik, który ma znaczący wpływ na podnoszenie jakości, efektywności i podtrzymalności działań rozwoju sterowanego przez wspólnoty.

W opinii autorki można uznać, że kapitał społeczny może powstawać i powstaje niezależnie od interwencji państwa. Niemniej jednak polityka społeczno-gospodarcza państwa może wspomagać lub hamować rozwój tego kapitału, lub wręcz powodować powstawanie jego negatywnych form. W dodatku, jak zauważa J. Bartkowski, kapitał społeczny jest dobrem społecznym, ma więc typową dla dóbr publicznych słabość – niedostatecznej podaży i spontaniczne procesy jego kreacji mogą być społecznie niewystarczające [Bartkowski 2007, s. 86]. Dlatego interwencja państwa w tę dziedzinę życia społecznego jest uzasadniona.

Możliwości, formy i skala interwencji państwa są ogromne, dostosowane natomiast muszą być do narodowego, regionalnego i lokalnego kontekstu. Polityka wspierania kapitału społecznego powinna być w szczególności, bardziej niż inne dziedziny polityki, dostosowana do potrzeb i specyfiki społeczności, kultury, przestrzeni i czasu. Pewne rozwiązania są właściwe i uniwersalne w różnych społecznościach, wiele natomiast powinno być ukierunkowanych i dostosowanych do regionalnego czy lokalnego kontekstu. Wymaga to przeprowadzania wnikliwych badań socjologicznych, opisowych, gdyż właściwa diagnoza jest warunkiem skuteczności takiej polityki. Można zatem postulować, by narzędzia uniwersalne w tej polityce stosowane były na poziomie centralnym (ogólnonarodowym, czy nawet ponadnarodowym), natomiast narzędzia szczegółowe na niższych poziomach (regionalnym, lokalnym). Cechą charakterystyczną kapitału społecznego jest z pewnością to, że nie można go wytworzyć w krótkim okresie. Działania na rzecz jego wspierania powinny mieć zatem charakter długofalowy i systematyczny. Proponować można, aby przy podejmowaniu wszelkich decyzji władz publicznych brać pod uwagę ich wpływ na kapitał społeczny, podobnie jak aktualnie bierze się pod uwagę wpływ pewnych działań na środowisko przyrodnicze, na sytuację kobiet, na sytuację sektora MSP. Podobna refleksja mogłaby mieć odniesienie do kapitału społecznego [Markowska-Przybyła (w druku)].

Na poziomie regionalnym i lokalnym przykładowymi działaniami wspierającymi kapitał społeczny mogą być działania wspierające inicjatywy oddolne, polityka współpracy z organizacjami lokalnymi (regionalnymi), rozwijanie partnerstwa [Gru-

dziecka 2010], promowanie idei *governance*, traktowanej jako zbiór metod regulacji pomiędzy rynkiem i państwem, jako demokratyczny, zorganizowany system przewodnictwa i kierowania, poprzez który obywatele zbiorowo działają na poziomie lokalnym w celu powiększania swojego dobrobytu, zaspokajania wspólnych potrzeb i rozwijania sprawiedliwości społecznej [Jewtuchowicz 2005, s. 126]. Pojawiają się też nowe koncepcje, które także wpisują się w politykę sprzyjającą budowie kapitału społecznego, jak np. koncepcja społecznej odpowiedzialności terytorium [Pancer-Cybulska 2010]. Do innowacyjnych działań zaliczyć możemy działania psychologii społeczności (*community psychology*), której celem może być zmiana negatywnego kapitału społecznego w pozytywny [Kanafa-Chmielewska 2010].

Literatura

- Barney J. [1991], *Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*, "Journal of Management", no. 17(1).
- Bartkowski J. [2007], *Kapitał społeczny i jego oddziaływanie na rozwój w ujęciu socjologicznym*, [w:] *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, red. M. Herbst, Scholar, Warszawa.
- Begg D., Fischer S., Dornbusch R. [1995], *Ekonomia*, t. 1, PWE, Warszawa.
- Bourdieu P. [1986], *The Forms of Capital*, [w:] *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. J.G. Richardson, Greenwood Press, Nowy Jork.
- Callois J., Schmitt B. [2005], *Measuring social capital for local economic development studies: the case of French rural areas*, CESAER-INRA – CEMAGREF, Dijon.
- Coleman J. [1990], *Foundations of Social Theory*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Czapiński J., Panek T. (red.) [2009], *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- Foley M., Edwards B., Diani M. [2001], *Social Capital Reconsidered*, [w:] *Beyond Tocqueville: Civil Society and The Social Capital Debate in Comparative Perspective*, ed. M. Foley, B. Edwards, M. Diani, University Press of New England, Hanover.
- Fukuyama F. [2000], *Wielki wstrząs*, Bertelsman Media, Warszawa.
- Fukuyama F. [2001], *Social capital, civil society and development*, "Third World Quarterly", no. 1.
- Grudziecka L. [2010], *Partnerstwo lokalne jako struktura służąca budowaniu i wzmocnieniu kapitału społecznego*, [w:] *Kapitał społeczny – interpretacje, impresje, operacjonalizacja*, red. M. Klimowicz, W. Bokajło, CeDeWu, Warszawa.
- Herbst M. (red.) [2007], *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, Scholar, Warszawa.
- Jabłoński Ł. [2008], *Ewolucja poglądów na temat konwergencji w ekonomii rozwoju*, „Gospodarka Narodowa”, nr 5–6.
- Jewtuchowicz A. [2005], *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kanafa-Chmielewska D. [2010], *Zmiana negatywnego kapitału społecznego w pozytywny jako cel psychologii społeczności (community psychology)*, [w:] *Kapitał społeczny – interpretacje, impresje, operacjonalizacja*, red. M. Klimowicz, W. Bokajło, CeDeWu, Warszawa.
- Kiersztyn A. [2005], *Kapitał społeczny – ideologiczne konteksty pojęcia*, [w:] *Kapitał społeczny we wspólnotach*, red. H. Januszek, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.

- Knack S. [2002], *Social capital, growth and poverty: a survey of cross-country evidence*, [w:] *The Role of Social Capital in Development. An Empirical Assessment*, ed. Ch. Grootaert, Th. van Bastelaer, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kopczewska K. [2008], *Renta geograficzna a rozwój społeczno-gospodarczy*, CeDeWu, Warszawa.
- Łopaciuk-Goncaryk B. [2009], *Więzi społeczne, zaufanie i kapitał społeczny*, [w:] *Więzi społeczne i przemiany gospodarcze. Polska i inne kraje europejskie*, red. S. Golinowska i in., IPiSS, Warszawa.
- Markowska-Przybyła U., *Rola władz publicznych we wspieraniu kapitału społecznego* (w druku).
- Matysiak A. [1999], *Źródła kapitału społecznego*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Matysiak A. [2005], *Reprodukcja kapitału społecznego w gospodarce*, [w:] *Kapitał społeczny we wspólnotach*, red. H. Januszek, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Olejniczak K. [2003], *Apetyt na grona? Koncepcja gron oraz koncepcje bliskoznaczne w teorii i praktyce rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2 (12).
- Pancer-Cybulska E. [2010], *Kapitał społeczny w świetle koncepcji społecznej odpowiedzialności terytorium*, [w:] *Kapitał ludzki w procesie przemian Europy Środkowej i Wschodniej. Aspekty makroekonomiczne i regionalne*, red. W. Kosiedowski, Dom Organizatora, Toruń.
- Pogonowska B. [2004], *Kapitał społeczny – próba rekonstrukcji kategorii pojęciowej*, [w:] *Kapitał społeczny – aspekty teoretyczne i praktyczne*, red. H. Januszek, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Portes A. [1998], *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*, “Annual Review of Sociology”, t. 24.
- Putnam R., Leonardi R., Nanetti R. [1995], *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak – Fundacja im. Stefana Batorego, Kraków–Warszawa.
- Rymsza A. [2007], *Klasyczne koncepcje kapitału społecznego*, [w:] *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, red. T. Kaźmierczak, M. Rymsza, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Stokowska D. [2006], *Nowa ekonomia instytucjonalna jako nowa perspektywa badawcza w analizie procesów gospodarczych*, [w:] *Teoria i praktyka ekonomii a konkurencyjność gospodarowania*, red. E. Frejtag-Mika, Difin, Warszawa.
- Szymła Z. [2000], *Determinanty rozwoju regionalnego*, Ossolineum, Kraków.

SOCIAL CAPITAL IN REGIONAL AND LOCAL DEVELOPMENT

Summary: Today we witness growing interest of economists in non-economic factors of economic growth and development. Its manifestation is, among other things, the popularity of the term of social capital. In the article the growing importance of this factor for development processes (and for regional development) was presented. There was made an attempt to give reason for interventionism within the scope of generation of this capital as well as there was presented exemplary actions on regional and local level.

Keywords: social capital, socio-economic development, regional development, state interventionism.